

GLASNYT

Udgivet af Glashistorisk Selskab Aalborg * 1976

Nummer 25.

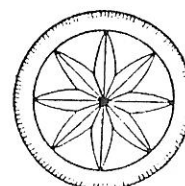
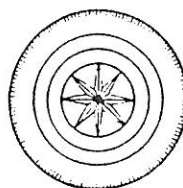
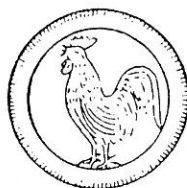
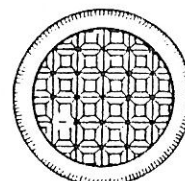
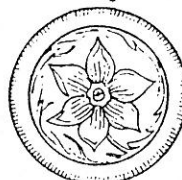
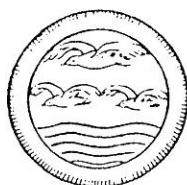
DECEMBER 2000

13 årgang.

Paradisplatter.

446
2209

Paradisplatter.

Indhold.

Tanker omkring dokumentation af glas. v./ Torben Errboe.

Referat : 11 oktober 2000 Verner Hansen fra Holmegaard Glasværks Museum; fortæller.

Referat : 15 november 2000 Mig og Min Samling; glassamler Irene M. Kristen fra Århus.

"Gamle artikler om GLAS" : Hvad glas også kan bruges til. v./ Irene M. Kristensen

GLASNYTs redaktion adresse:

Glashistorisk Selskab Aalborg*1976

Postboks 543, 9100 Aalborg.

Redaktion:

Poul Schjelder. TLF / FAX. 98 38 12 26

E-mail : poul.schjelder@adr.dk

Irene M. Kristensen.

Bente Hansen.

Tryk: **MINOLTA** digital kopimaskine **DI 620**

Kære læsere !

Så er her atter et nyt GLASNYT til alle, men om det bliver ved! tja! det er ikke til at sige, det afhænger en del af JER medlemmer, vi mangler stof til kommende NR. af GLASNYT, så det er bare at komme i gang med af griflen, skrivemaskinen eller PC'en og få skrevet om *GLAS*.

Vi mangler også medarbejder til redaktionen, er det lige DIG ? der er ingen grund til at vente, ring på 98 38 12 26 heller i dag end i morgen.

Med de bedste forventninger og hilsener.

Poul Schjelder.

MINOLTA

Aalborg, Marathonvej 1, 9230 Svenstrup. Tlf. 98 38 26 22 Fax 98 38 24 88

Tanker omkring dokumentation af glas

"Of all antiques, glass is the most difficult to identify as to period and manufacture".

Rogers and Beard: *5000 years of Glass*
1937, s. 121.

Vi ved det jo godt. Vi ved jo udmærket godt, at før vi overhovedet begynder at forbruge af vores hårdt tilkæmpede glasviden og vores omfangsrige glasbibliotek, så vil det ikke lykkes. Selv ved et ihærdigt detektivarbejde vil vi ikke kunne få vores nyerhvervede gamle drikkeglas placeret og identificeret på en sådan måde, at vi med god samvittighed og ro i sindet kan hævde, at dette er et veldokumenteret glas med hensyn til tid og oprindelsessted.

Nogle vil mene, at denne konstante tvivl er en af de væsentligste fascinationer ved at samle på glas, andre at det er ret så frustrerende kun yderst sjældent at kunne tilvejebringe tilstrækkelig dokumentation.

I forbindelse med Irene's meget fine og veltilrettelagte glasaften dukkede problemet op igen. Konklusionen på denne lille diskussion (hvor jeg iøvrigt mistede at af mine "sikre" holdepunkter om Mylenbergglas) - nemlig, at vi faktisk ikke kan dokumentere noget som helst med 100 %'s sikkerhed - viste sig at være noget nedslående for et af vores nye medlemmer. (Var der iøvrigt ikke mange nye ansigter den aften?) For som han bagefter sagde til mig: "Jamen, vi må da have et eller andet udgangspunkt. Der må da være nogle kriterier, vi kan bedømme et dansk glas ud fra". Dette spørgsmål, som jeg ikke på stående fod kunne komme med et fornuftigt svar på, fik mig til at overveje, om det ikke var muligt at konkretisere en holdning til problemet om identifikation af danske glas.

Hvad fabrikation af tidlige glas angår er Danmark lidt af en efteraber-nation. I forhold til vores store nabolande med imponerende glastraditioner er vi kommet et par hundrede år senere i gang, hvad der selvfølgelig smitter af på udbudets originalitet og måske også på dets kvalitet. Det har selvsagt betydet, at vi i stort omfang er blevet oversvømmet af udenlandsk producerede glas, som så igen er blevet kopieret af de danske glasværker. I en stor del af disse massevarer - bl.a. tøndeglas, berlinois, anglais - er det selv for den rutinerede glassamler overordentlig vanskeligt - for ikke at sige umuligt - på udseendet alene med bare rimelig sikkerhed at placere glasset geografisk.

Det siges, at glasproduktion og glashistorie i Danmark er noget af det bedst belyste i nordeuropa. Det kan undertiden undre, fordi man som kritisk glassamler gang på

gang støder ind i en mur af manglende fakta. Det er netop her problemet om dokumentation har sin rod, fordi det er så vanskeligt at skelne mellem hvad der er opståede myter og anekdoter, og hvad der er realiteter.

Vi må jo nok erkende, at inden for den gamle-glas-branche er myterne i klart overtal. Eller sagt på en anden måde: af mangel på sikre dokumentationer, har vi en tendens til at bygge nye bestemmelseskriterier ovenpå "kendsgerninger", som ikke er tilstrækkeligt dokumenterede. Dette fænomen beskriver Torben Witt i *Et par prislistes for nordjyske glas* (hikuin 2, 1975) meget rammende som "ringbevisets særlige illusionsskabende karakter" dvs vi ved at gå ud fra ikke-dokumenterede påstande om et glas' oprindelse narrer os selv - og andre - ved yderligere i den videre bestemmelsesproces at tilføje andre tvivlsomme kriterier som sats, form, dekoration, dimension osv til at opnå en "sikker" identifikation. Men i sidste instans forbliver det illusion. Naturligvis kan vi i denne proces lykkeligvis være nået frem til en korrekt identifikation, men det vil ikke kunne bekræftes.

Hvad forstår vi egentlig ved et veldokumenteret glas, for de findes jo trods alt? Umiddelbart skulle det egentlig sige sig selv, at man står med et glas, hvis oprindelse med hensyn til tid og sted uden mindste tvivl er blevet fastslået. Samme Torben Witt definerer veldokumenterede glas fra Conradsminde og Mylenberg som

1. glas der af andre årsager end deres stil og form kan henføres til et bestemt produktionssted, eksempelvis gennem bevaret tradition om, at netop dette glas er købt det pågældende sted, evt gennem glasmagerslægt
2. glas der er erhvervet på et tidspunkt, hvor et værk var alene om markedet
3. glas der er bevaret i umiddelbar nærhed af produktionsstedet, hvis de iøvrigt falder indenfor hvad vi ved værket har produceret.

Anvender vi denne snævre definition, mener Torben Witt, at der kun findes ca 100 veldokumenterede glas (artiklen er skrevet i 1975). Det svarer til 0.03 promille af Conradsmindes og Mylenbergs samlede produktion! Så her har vi næsten kun myterne tilbage at sætte vores lid til.

Bedre ser det ud med dokumentationsmulighederne for Ålborg- og Holmegård- og Kastrupglas. Det skyldes naturligvis det bedre katalogmateriale, men især prøvesamlingerne på Holmegård og Kastrup. Som bekendt mangler vi fra Ålborg en prisliste, der ville hjælpe ikke så lidt på placeringen.

Spørgsmålet er, hvordan den ivrige glassamler forholder sig til den manglende mulighed for sikker dokumentation. Uanset hvor meget man forsøger at klarlægge oprindelsen, er det med det nuværende kildemateriale i langt de fleste tilfælde kun muligt at komme til et bestemt punkt - og så ikke længere. Hos nogle samlere vil der være en indre tendens til at fortrænge tvivlen, den kritiske sans bliver undertrykt i den forfængelige drøm om faste definerbare rammer - at det manglende og sjældne glas er fundet!

De fleste samlere, jeg kender til, erkender dog de givne begrænsninger. Man accepterer nødtvunget, prøver på at stille sig tilfreds. En anden mulighed er ganske enkelt - når videre dokumentation på det givne tidspunkt er umuliggjort - at *vedtage*, at det pågældende glas må have den og den oprindelse. På samme måde som man kan vedtage, at alle glas fundet i Danmark er danske. Den slags beslutninger er for så vidt i orden, blot man er opmærksom på, at det netop er en vedtagelse, der udelukkende bygger på manglende dokumentation.

I den forbindelse forekommer det mig, at antikvitethandelen har et problem med oplysninger om oprindelsen af gamle glas. Ikke generelt, men mange steder - det gælder iøvrigt også flere auktionshuse. Den handlende er i dilemma, fordi det nærmest er et kundekrav, at sælgeren kender glassets oprindelse.

Den almindelige glaskunde har ikke megen forståelse for usikkerhed om oprindelse, det kunne tolkes som inkompetance, manglende evner eller endog uærlighed hos den handlende. Jeg har i alt fald hørt flere antikvitethandlere beklage sig over manglende salg, hvis kunden ikke får kontante oplysninger som glasværkets navn, et "sikkert glas", "det står i glasbogen". Især den sidste bemærkning tror jeg alle glassamlere har hørt adskillige gange. Af mangel på bedre kundeinformation må den handlende ty til at bruge glasbogen som "sikker" dokumentation. Ofte er det faktisk ikke korrekt, at pågældende glas er det samme som det den handlende henviser til. Det er naturligvis ret indlysende, at vores "bibel" bruges som øverste kompetance, men man glemmer ofte i den forbindelse, at forfatterne selv antyder stor usikkerhed omkring en stor del af de gengivne glas.

Selv om det for *den mere erfarne samler* kan være irriterende at støde på alle de "sikre" Conradsminde- og Mylenbergglas, hvor beviserne er ikke-eksisterende, er han nok mere overbærende for manglende eller direkte forkert information og er nok mere interesseret i at høre, om der er en speciel historie, der knytter sig til netop dette glas. Som regel danner han sig alligevel ud fra sin erfaring og viden sin egen mening om glasset.

Jeg har i disse skrivelser ikke medtaget en anden gruppe af glassamlere, nemlig den gruppe, der ikke er specielt interesseret i, hvor glasset kommer fra. De erhverver udelukkende et glas, fordi det siger dem et eller andet eller simpelthen, fordi det er smukt.

Der var engang en samler, der sagde til mig: "I det øjeblik, du køber et glas og du ikke ved om du gør det, fordi det er sjældent eller fordi det er smukt - ja, så har du et problem!"

Så det har jeg nok.

Torben Errboe

**Om glasmennesker jeg har kendt,
og også lidt om dem,
jeg gerne ville have kendt.**

Dette var overskriften til Verner Hansens foredrag onsdag den 4/10-2000. Et foredrag om Holmegaard Glasværk og folkene bag glassene, levende og interessant fortalt og vanskeligt at referere. Dels p.g. af den humoristiske fremlæggelse af Verner Hansen, der i dag leder glasværkets museum, dels p.g. af de mange billeder vi så af værket, dets bygninger og omgivelser – og ikke mindst de utallige billeder af glasmagere og andre personer, der gennem Holmegaards historie har været tilknyttet glasværket på den ene eller anden måde.

Verner Hansen undskyldte, at der var kommet uorden i alle museumsbillederne, efter at de havde været udlånt til anden side. V.H. måtte derfor springe rundt i tid og sted, som billederne nu lå til, men det gjorde han på bedste vis.

Der kan muligvis fremkomme stavfejl i de gengivne personers navne, hvilket er beklageligt, men også vanskeligt at undgå som udeforstående.

Holmegaard Glasværk kan i år fejre 175 års jubilæum den 5. november. Dette jubilæum markeres bl.a. med en udstilling af værkets produktion gennem tiden fra 1853 til ca. 1950.

Udstillingen viser 500 katalognumre af glas fra private samlinger og Holmegaards prøvesamling.

Udstillingen varer frem til den 31. december 2000.

De 3 mest epokegørende beslutninger i glasværkets historie er:

- 1) Conrad Danneskiold-Samsøe født i 1774 ansøgte i 1823 om tilladelse til at anlægge et glasværk i mosen ved Holmegaard, men døde samme år, inden bevillingen var opnået.
- 2) Enken Louise Danneskiold-Samsøe, der var meget engageret i forskellige velgørehedsarbejder og mor til 7 børn, førte mandens beslutning om anlæggelse af glasværket ud i livet, da Kongens bevilling forelå i foråret 1824.

En glasmager og dennes søn blev hentet ned fra Norge. De var hermed de første 2 glasmagere, der blev ansat, og Holmegaards produktion blev startet op den 5. november 1825.

Til Holmegaard hørte der 1100 tønder land mose, en god og værdifuld ressource at have til glasproduktion.

Tørv blev anvendt som brændsel gennem næsten 100 år og igen under 2. Verdenskrig og op til 1948-1949. Tørvene slap aldrig op, men blev som udviklingen gik - afløst af kul – dernæst olie og senest naturgas.

3) Den 3. epokegørende beslutning blev truffet af driftsbestyrer Carl Schlütter (Mogens Schlütters far), da Verner Hansen (foredragsholderen) blev ansat som elev på laboratoriet i begyndelsen af september måned 1950, og som ”hænger” på Holmegaard endnu.

Carl Schlütter var civilingeniør og leder af bedriften for både glas og flasker. Han var en meget humoristisk person og skrev bl.a. 6-7 teaterstykker, der blev opført på Det Kongelige Teater. Senere blev han gift med en af skuespillerne, der havde haft en hovedrolle i et af disse teaterstykker.

Der blev vist billeder af nogle af ” gutterne”, og herefter fulgte en beskrivelse i ord og billeder af, hvordan tørvene blev skåret i riller ved hjælp af specielle spader. De blev herefter lagt op og skåret ud i mindre dele og stakket op i såkaldte røjler. Alt sammen ved håndkraft. Senest den 15. juli hvert år skulle tørvene være kørt hjem, hvorefter de skulle tørre i laden. Senere tog man dampmaskinen til hjælp til æltning af tørvene, inden de blev skåret ud..

I 1892 var 178 mennesker ansat i glasproduktionen og emballagen, men 475 i ”Tørveperioden” , hvor der bl.a. fra Tyskland blev hentet en del arbejdskraft. I 1943 under 2. Verdenskrig blev 33.500 tons tørv stakket op ved håndkraft. Det var hårdt arbejde og meget tids-og lønkrævende. Senere kom transportøren ind i billedet og var til stor aflastning i arbejdet med stakningen af de store mængder tørv.

I 1906 havde alle sliberne hat på, hvilket formentlig skyldes støv og træk på arbejdspladsen. Blandt sliberne var der mange bøhmiske og svenske navne, men også adskillige danske, da det var alm. at danskerne kom i lære på Holmegaard. Endvidere var der tradition for, at far og søn begge var/blev ansat. Således også svenskeren Valentin Karlsson, der blev ansat i ca. 1912 og sønnen Rolf. Begge blev meget dygtige gravører. Ligeledes danskeren Christian Jensen og sønnen Erling.

Verner Hansens far var forvalter i næsten 40 år. Han døde i 1963 i en alder af 70 år knap en måned før, han skulle gå på pension.

Verner Hansens bror blev ansat som bygningskonstruktør og ovnkonstruktør, hvor ovnene var hans hovedopgave. Han døde i 1976.

I dag har V.H. et par niecer og en nevøs hustru, der er ansat på Holmegaard og muligvis et par stykker mere i familien.

Før 1910 kunne man komme i lære på værket som 10-11-årig. Derfor har Rudolph Andersen kunnet holde 75- års jubilæum og Ludvig Christensen 65-års jubilæum på Holmegaard.

”Fine Ludvig” havde altid et Gisselfeld-glas i inderlommen, som han drak øl af i kantinen. Han var desuden aktiv i glasorkestret, hvor han spillede tuba.

Anton Kafka var søn af en af glasværkets bøhmere. Trods næsten blindhed sorterede han i 1943 farvede glasskår fejlfrit til genbrug i produktionen i en alder af 92 år.

”Lange Herluf” en meget dygtig glasmager og senere presser, var desuden en rigtig spasmager, som i øvrigt rigtig mange af ”gutterne” var.

Svenskeren Elvin Rudemann var i 1934-38 ansat som gravør og har graveret mange af Jacob Bangs kendte ting fra perioden, bl.a. de meget store vaser. Han fik senere eget værksted.

Til smeltning af glas benyttede man såkaldte digler med en diam. på ca. 80-90 cm og en højde på ca. 70-80 cm.

Ler blev fragtet til Holmegaard fra Tyskland eller Sverige.

Det skulle være helt fri for luftlommer, så diglen ikke sprang ved opvarmningen. Leret skulle derfor bearbejdes/æltet ved fod – og håndkraft. Lerpølser blev lagt op og trampet til en kompakt masse, hvorefter det blev lagt på lager i kasser i 6 uger under fugt.

Herefter blev leret skåret med en træspartel og æltet på ny, hvorefter det igen blev lagret i en anden kasse. Dette foregik en 3 – 4 gange, og hver gang blev leret lagret i 5 –6 uger. Bunden af diglen blev belagt med lerstrimler og trampet ned. Herefter brugte man et stykke værktøj som en omvendt paddehat, hvormed siderne af diglerne blev banket opefter med håndkraft i 60mm tykkelse.

Diglerne skulle til slut stå 6 mdr. på lager, inden de kunne benyttes.

I 1956/57 havde værket 22 digler igang ad gangen. Holdbarheden var ca. 16 uger og i bedste fald 20 uger.

I dag er diglerne fabriksfremstillede, og holdbarheden er nedsat til ca. 12 uger. Indkøbsprisen pr. stk. er ca. kr. 6.000.

Blanding af råmaterialer var også et hårdt arbejde. Først skulle de enkelte dele nøje afvejes (salt, kalk, soda og evt. blymønje). Dernæst skulle blandingen trækkes igennem 6 gange den ene vej og 6 gange den anden vej. Når råmaterialet var færdigt, skulle blandingen over i diglerne til smeltning. En digle kunne rumme ca. 300 kg. glas.

Var diglerne ikke tomme, og der evt. skulle skiftes farve i forb. med ny produktion, måtte de tømmes helt ved hjælp af en stor ”suppeske”. Et tungt og temmelig varmt arbejde.

En anden meget kendt familie var ”Smede-Jørgen” og Anna, der rigeligt har bidraget med arbejdskraft til Holmegard. Af sønnerne blev 2 ansat som slibere og en som glasmager. Døtrene blev alle ansat i sliberiet og sorteringen, og 5 ud af 9 svigerbørn blev ligeledes ansat. Senere blev også nogle af børnebørnene tilknyttet værket.

Dernæst sås bl.a. billeder af Jacob Bang, Per Lütken, ”Arne Hvidben” og ”Københavnner-Erik”.

I pausen blev der diskuteret lågkrus og form på knobrede øjne. Endvidere blev Bryggeriet Svanholm nævnt, hvorfra et af krusene sandsynligvis kom. Krusene var medbragt af et af medlemmerne.

Den sidste del af foredraget handlede bl.a. om teknikken med at afkøle glassene fra at med håndkraft at have trukket glassene gennem en kanal i en dertil indrettet bakke og til begyndelsen af 40-erne, hvor glassene kørte automatisk med transportbånd.

Igen nogle billeder af bl.a. ”Sygekasse-Åge”, ”Christian Smut” og ”Doktor Jensen”.

Hans Jensen var ca. 1957 ekspert i drivning af kander m.m.

Peter Clausen var også ca. 1957 en meget dygtig glasmager og i dag en af Holmegaards bedste glasguider.

De omkringboende kunne købe sig en ”Nummer Tørv”, der blev betalt til Lensgreven eller købt på auktion på Glasbroen. Det var ikke ualmindeligt med en 9½ times arbejdsdag, hvorefter man gik i Mosen for at grave tørv.

I 1949 målte bygningsingeniør Mogens Schlütter samt en medhjælper frigivet af keramikværkstedet Mosen op. For at slippe for de mange forhindringer undervejs, havde de medbragt et par bambusstænger med hvilke, de kunne springe over vandhuller, og diverse større ujævnheder. Et festligt syn iflg. V.H.

Sluttelig fik vi nogle idylliske billeder af den nuværende fredede højmosse at se. Alle de gamle, høje birketræer er fjernet, og der er ingen synlige sår at se efter de store omfattende tørvegravninger. Herefter nok en serie af arbejdende glasmagere, som er fag- betegnelsen i svendebreve. (Glaspustere benyttes ikke som betegnelse på Holmegaard Glasværk).

Holmegard har fået nyt design-logo i år. Svanen er kun bibeholdt på porten. Det nye logo består af 2 linjer : HOLMEGAARD AF 1825. (Den benyttede skrifttype er vilkårlig)

Som svar på stillet spørgsmål ang. Holmegaards prøve-og studiesamling kunne Verner Hansen fortælle, at glasværket internt fortsat har egne prøveglas og indkøbte formodede glas registreret ” for hvad de er ”. Dette fremgår dog ikke altid synligt ved besøg i Museet. Som et par af medlemmerne anførte, måtte dette være overordentlig vigtigt, at man kunne henholde sig til, at dette og dette glas vitterlig er et ”prøveglas” fra Holmegaard eller andet glasværk og ikke blot en temmelig sikker antagelse.

Verner Hansen køber stadig ind til glasværkets museum. Især Per Lützens ting fra 50-erne, til hvilken periode der hidrører hen ved 4500 tegninger. Man har selvsagt ikke alle tingene på Holmegaard, og en del af disse bør være repræsenteret

Referent: Bente L. Hansen

REFERAT AF MØDE 15. NOVEMBER 2000 I HUSET.
IRENE KRISTENSEN: MIG OG MIN SAMLING.

I første del af forestillingen blev der vist en række emner, som havde til formål at demonstrere alsidigheden af samlingen, og efter pausen koncentrerede vi os så om at se på hinkestenen.

Der indledtes med en række arvestykker, som foruden at være sjældne glas har en spændende historie. Først tipoldefars gedigne hankekrus, som med god sandsynlighed kan tilskrives Myhlenberg. Dernæst oldefars feltflaske, som han bar i krigen i 1864, hvor han blev såret og under store lidelser transporteret til lazarettet i Nyborg. Da lægen her ville amputere benet, flygtede han så på krykker til havnen, med båd til Århus og med bøndervogne hjem til Nordjylland, hvor den kloge kone Maren Haaning trods hans skepsis fik ham kureret med salver og dråber. Sjovt nok fandt jeg for nylig en helt tilsvarende flaske på en antikvitetsudstilling.

En mere fredelig ting er den lille fynske opalvase, som min mormor fik i julegave af sin husbond i vistnok 1899. Der var oprindeligt 2, men desværre fik en flyvsk dværghane væltet den anden ned fra chatollet engang.

Min far samlede blandt meget andet også glas, og jeg har stor glæde af hans notesbøger og små sedler, der fortæller om tingenes oprindelse. F.eks. er en smuk lommelærke i blågrå sats (hest og kornneg), som han engang fandt i skotøjsæske med skrammel hos en nabo, blevet forsynet med en lille lap papir fra Riismøller med et gammelt markedsvers:

”Min mor har gjort mig fortrukken,
hun gav mig flasken i vuggen.
Hun har lagt den så ømt til mit bryst,
At den siden er bleven min lyst”

Blandt hans andre fund er en sukkerskål med låg (på Kastrup-planche) med en lille lap : ”Blok siger den er sjælden”. – Og det er den vistnok også. Desuden et pepitaglas af nordjysk type, som efter sigende skulle have tilhørt Evald Tang Kristensen, og et øjeglasse, som adskiller sig fra så mange andre øjeglasse ved, at det vitterligt har tilhørt en person, der har fået øjet stanget ud af en ko. Det tilhørende glasøje er ikke det oprindelige.

En helt speciel ting er Mette Maries karaffel, hvis omtumlede historie dog ikke skal genfortælles her, da den er udførligt beskrevet i ”Glasnyt” fra december 91.

Jeg har undret mig lidt over oprindelsen til betegnelsen ”rakkerglas”, som var meget populær i antikvitetshandelen for år tilbage, og som kunne dække alt fra forskellige former for frimurererglas og vistnok også glas med blå kant til glas med træfødder. Nu har alle slags folk, både rakkere og pæne folk, jo til alle tider kunnet sætte en ny fod på et bevaringsværdigt glas. Det gjorde min bedstefar, og det gjorde min svoger så sent som sidste år. At rakkere på kroen skulle bydes af et genkendeligt glas, er vel troligt nok, men det havde langt fra altid træfod. Jeg faldt for nylig over en passage i St. St. Blichers novelle ”Kjæltringeliv” fra 1829: ”- Uhøvlede fyrretræsbenke, blakkede egekister, besatte med sorte lergryder og fade, med grønne brændevinsflasker og blanke glas med drejede træfødder.-” Mange rakkere gik jo rundt med en såkaldt glarkiste og reparerede ting og sager for folk, og de har måske

tiltuset sig defekte glas og fikset dem. Det tyder i hvert fald på, at rakkerne selv langt tilbage i tiden har foretrukket den slags glas.

Der var også medtaget repræsentanter for de forskellige typer gamle måleglas: apotekermål, kvintmål, saltkrus og flødemålere, da de stadig er mine yndlings-samleobjekter, omend de er sjældne nu, efter at de fleste små gamle mejerier er nedlagt og ryddet. Desuden et eksempel på de kurglas, man fik med som souvenir fra de mondæne kursteder, i dette tilfælde fra Karlsbad og fremstillet på det berømte glasværk Moser samme sted.

Af snapseglass havde jeg valgt at medbringe to noget forskellige rosenmalede med bl.a. orange blomster, sandsynligvis nordjyske, et rillet spidsglas og et klokkeformet slebet, begge muligvis Holmegaard. Og så var der et meget stort tøndeformet og fint slebet glas med motiv fra Amalienborg i stil med de kendte glas fra Flensborg.

For at vise bredden i samlingen var medtaget et par saltkar, dels et urangult rejsemindel fra Tjekkiet og dels et gammelt Holmegaard (det med "brystværnet"). Samt en enkelt flaske (Hornbechs China-robortant), en typisk brevpresse fra Aarhus glasværk med navn i kobbertråd og en fynsk presseglasvase, nyfundet til mit "røde kabinet".

Efter denne brogede afdeling og en kort pause gik vi så over til hinkestenene, som på grund af de mangfoldige mønstre og farver er uhyre charmerende. Og så fylder de ikke så meget. Hinkeleger har været kendt og dyrket i flere århundreder i mange lande, men det er så vidt vides kun i Danmark, at man har brugt hinkesten af glas. Og først i fra begyndelsen af 1900-tallet. Mange er lavet som fusk på glasværkerne af lærlinge og svende i pauserne og foræret til børn, søskende og veninder. Den første afbildning i et katalog er den med de tre engle (eller gratier) og perlekanten langs randen i Fyen 1924. Betegnelsen er her "paradisplatter". Der findes andre med samme perlekant men andre motiver, som må formodes at være samtidige. I Fyen 1934 ses 6 motiver: bøffen, hanen, stor stjerne, lille stjerne med ringe, blomst og hav med måger. De har været i produktion i en lang årrække. Senere suppleres de med 5 H. C. Andersen-motiver: Fyrtøjet, Klodshans, Tommelise, Hyrdinden og Skorstensfejeren samt Den lille Pige med Svovlstikkerne. Alle i samme tykke facon. Farverne varierer utroligt, da man på glasværket dels brugte dem som farveprøver ved nye blandinger og dels lavede hinkesten (og iøvrigt også hyacintglas) af rester fra potterne.

De næste kendte tegninger er fra 1969, hvor Michael Bang designede to serier: Dyrebørn og Børneeventyr. Af disse kom følgende i produktion: elefanter, flodheste, Pippi Langstrømpe, Prinsessen på Ærten, Hesten og Papegøjen samt sommerfugle. De forekommer i 4 klare farver: rød, gul, grøn og blå, og formen er ændret, så der nu er en rund vulst omkring det forsænkede motiv.

Man møder mange hinkesten med de tre H. C. Andersen-motiver: Klodshans, Hyrdinden og Skorstensfejeren og Den lille Havfrue. De med den skrå afskårne profil skal vistnok tilskrives Kastrop, mens de meget spinkle, der stadig kan fås i legetøjsbutikker og museernes souvenirshopper, kommer fra udlandet (Polen eller Langtbortistan).

Et lille privat glasværk på Sjælland, Hammer, der overvejende anvender genbrugsglas, står bag serien af de 12 stjernetegn i klumpet facon og mere eller

mindre grumsede kulører. De har også i de senere år anvendt forskellige mønstre med knopper, stjerner og ringe.

Ret nye er desuden to serier fra Holmegaard: Elin Bings fossiler i flere spændende farver og Michael Bangs stjernetegn (ret store og i klart glas). De kan stadig fås.

Ud over de nævnte er der imidlertid en mangfoldighed af motiver, som ikke er afbildet nogen steder: forskellige dyr, blomster og geometriske figurer. Mange kan på grund af form og farvevalg sandsynligvis tilskrives Fyn, en enkelt speciel stjerne menes at være fra Holmegaard, en del med ringmønstre kunne se ud til at være lavet efter forme til flaskebunde. Mange er som sagt lavet som fusk, individuelt og måske med en pind som redskab. Det gjorde man i Aarhus (se Kjær Hansens bog). Og den pige, som hed Greta, og som fik sit navn lagt med kobbertråd i sin hinkesten, har været så glad for den, at hun ikke nænnede at bruge den.

Det gjorde baronessen på Åkær iøvrigt heller ikke. Hun fik som barn en hinkesten med de tre engle, fint marmoreret i farver som rødgrød med fløde. Efter hendes død blev hendes ejendele solgt, og hinkestenen havnede sammen med en kasse mønter hos en antikvitetshandler. Jeg var så heldig at komme forbi kort efter og indlemme den i min samling.

Tak for en hyggelig aften. Irene Kristensen

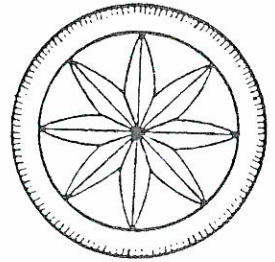
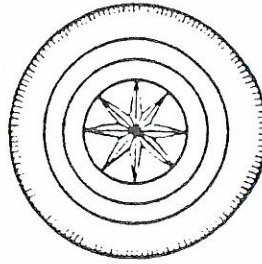
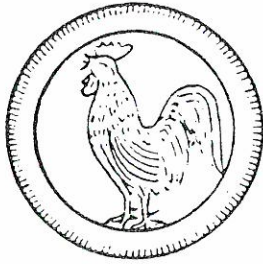
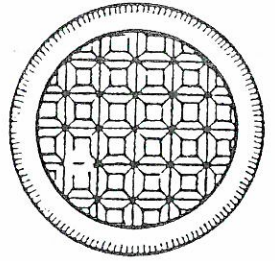
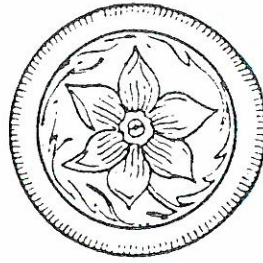
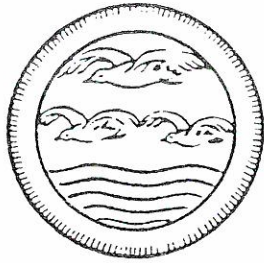
Paradisplatter.

Paradisplatter.

446
2209

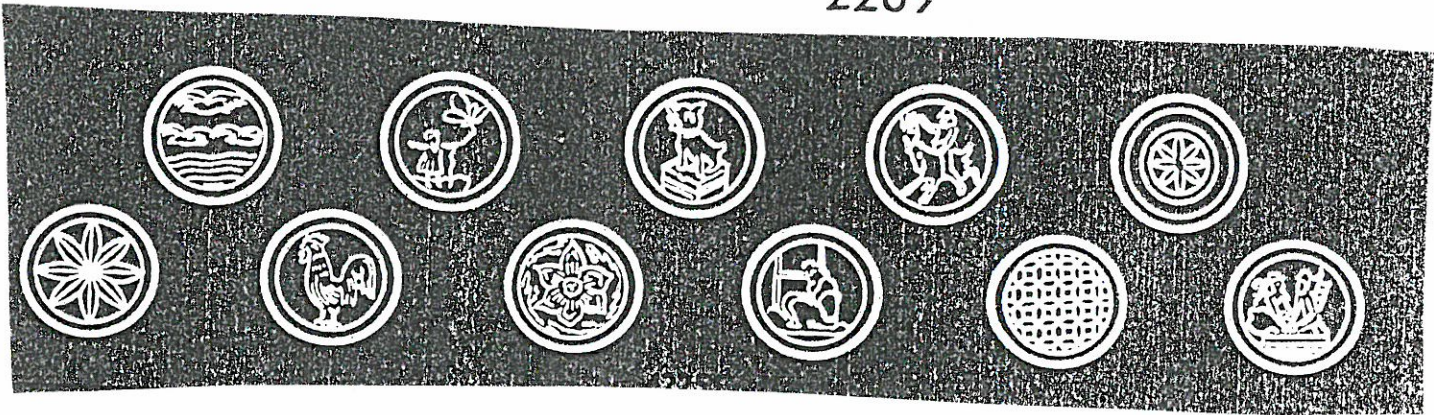
1924-kat.

1934-kat

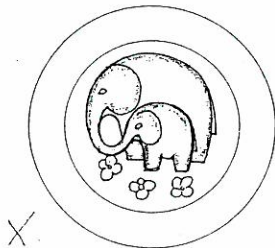
2209

ca.
1960

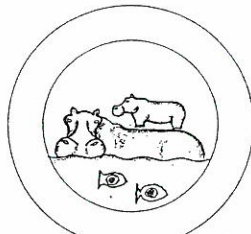

MICHAEL
BANG

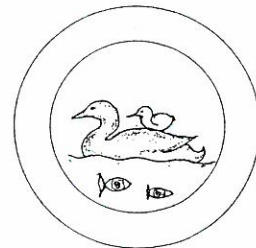
1969

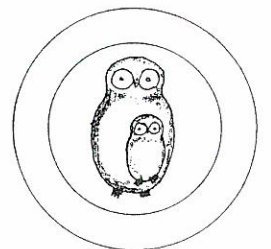
A. "DYREBØRN!"

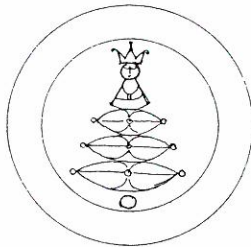
B. X

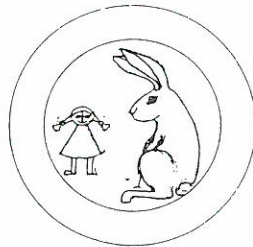
C.

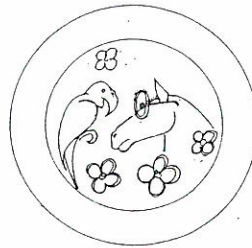
D.

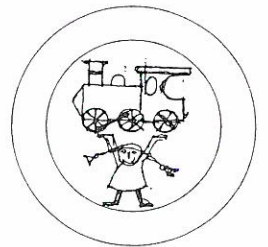
A. X

B.

C.

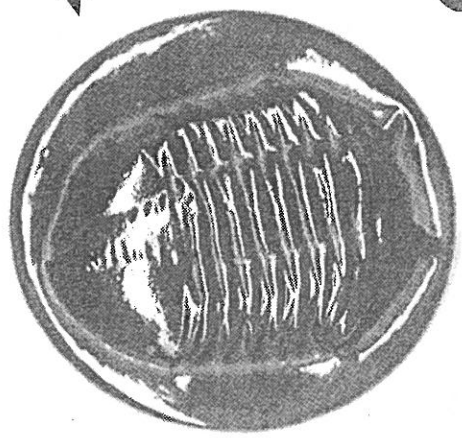
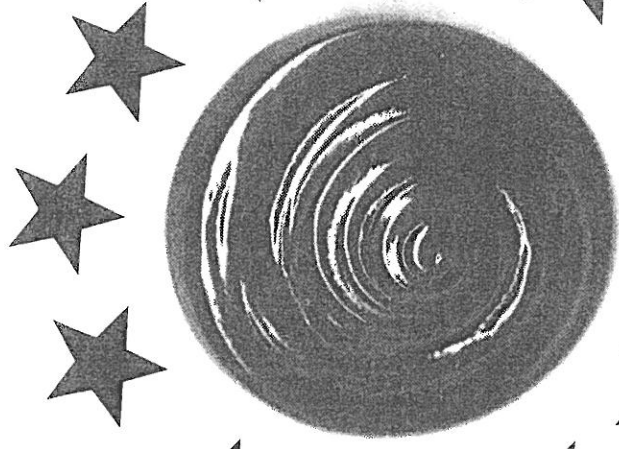
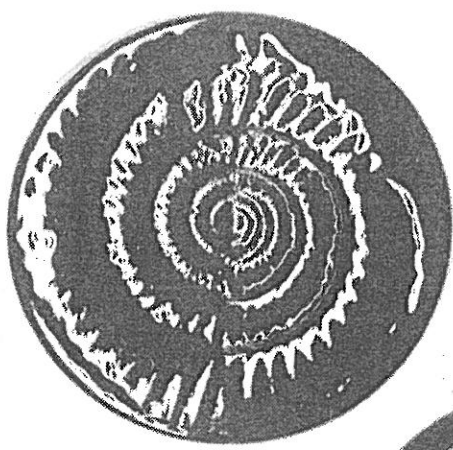

D. X

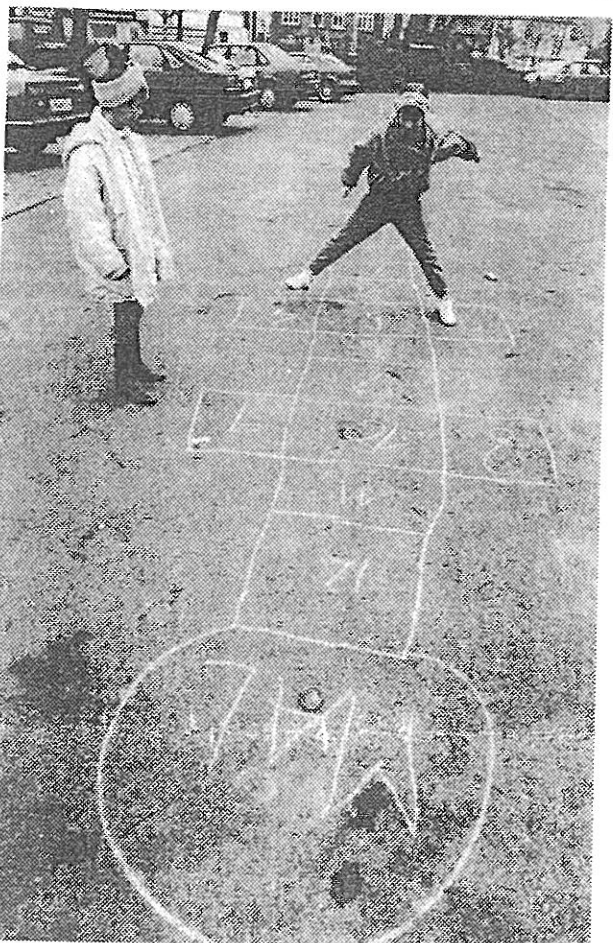
"BØRNE EVENTYR!"

ELIN BING
90-erne

Du kan omfavne stenen

■ Engang var dette syn et sikkert forårstegn. Men hinkeruder og hoppende unger er sjældne på 90'ernes asfalt.

	4	
2		6
	8	

HINKESTEN OG HINKERUDER

At HINKE er en ældgammel leg. Den stammer vist fra Etruskerne og var ihvertfald kendt i oldtidens Rom, og de romerske soldater tog legen med sig rundt til Frankrig, Tyskland og England. Dengang brugte man flade sten og tegnede hinkeruder på Jorden, og senere tegnede man med kridt på stenfliser og asfalt. Og på et tidspunkt begyndte man at lave hinkestene af brændt ler, af marmor og af glas.

Der findes utallige hinkeruder med forskellige regler, men de er alle sammen variationer af ældste kendte hinkeleg som hed PARADIS. I Tyskland kom legen til at hedde HIMMELHOP eller TEMPELHOP, i ENGLAND kaldte man den HOPSKOTCH (HOPPETERN) og i FRANKRIG blev den kaldt SNEGLEN.

I DANMARK hed det at hoppe RUDER eller PARADIS og man kunne også hoppe MÅNE, -alt efter hvordan hinkeruden så ud.

De første danske glassten blev lavet på Fyns glasværk. De blev kaldt PARADISPLATTER og havde billeder af englebørn. Senere kom der andre sten med nye mønstre og i 1960 blev der lavet en serie med motiver fra HC Andersens eventyr. På HOLMEGAARD GLAS-VÆRK lavede MICHAEL BANG også en serie nye hinkestene.

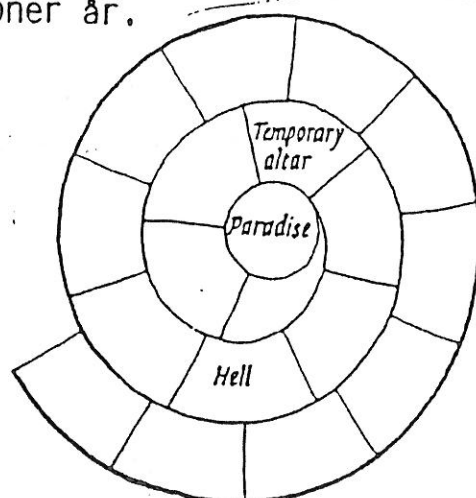
Men pludselig forsvandt legen. Enten fordi det blev for farligt at lege på gaderne, eller måske fordi der kom så meget nyt legetøj. Og hinkestene blev samlerobjekter som sælges hos marsken-diserne til høje priser.

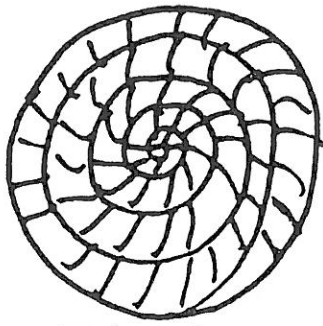
ELIN BING som har tegnet og lavet afstøbninger til den nye serie hinkestene, har selv en stor samling af gamle hinkestene med billeder af fugle, fisk, dyr, stjernetegn og forskellige mønstre.

Den nye serie forestiller forskellige små havdyr, og nogle af dem er direkte afstøbninger af meget gamle fossiler.

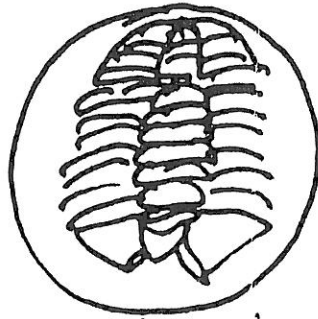
TRILOBITTEN som er lånt på GEOLOGISK MUSEUM er ca 350 millioner år
AMONITTEN fra Bath i ENGLAND er ca 300 Millioner år.

PLESIENIUS (SØPINDSVIN) er ca 36 millioner år.

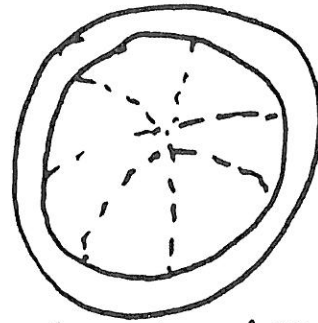

AMONIT

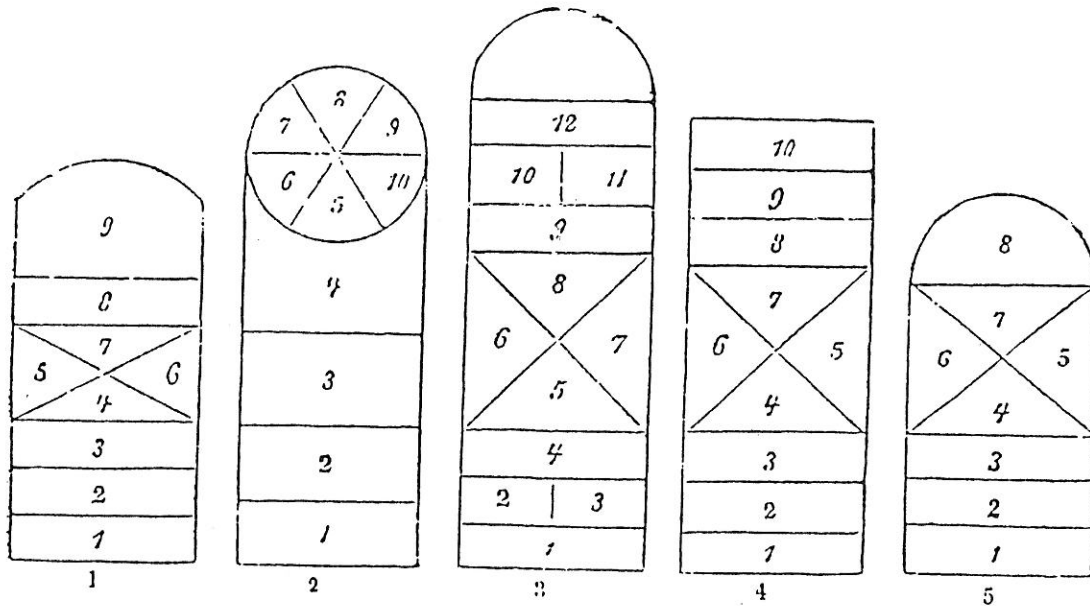
TRILOBIT

PLESIENIUS

Paradis.

Denne Leg er almindelig kendt i mange Lande. Hos os leges den paa følgende Maade: Man tegner paa Jorden en Plan, som Billedet viser; det højeste Nummer er „Paradiset“. Hver Spiller faar en flad Sten, som kaldes „Brødet“, og det gælder nu efter Tur at kaste Brødet med Haanden ind i det første Rum, hvor-

Paradisrum i forskellige Lande.

Fig. 1. Engelsk. Fig. 2. Skotsk. Fig. 3. Engelsk. Fig. 4. Fransk. Fig. 5. Tysk og dansk.

fra det med Stød af Foden føres ud igen; dog maa dette kun ske hoppende paa højre Ben. Man maa vel vogte sig for, at Stenen ikke bliver liggende paa en af Stregerne, ligeledes maa man ikke sætte venstre Fod til Jorden; thi i begge Tilfælde har man tabt sin Ret til at spille videre i den Omgang og maa lade en anden komme til. Lykkes det derimod at faa Brødet bragt rigtigt udenfor, kastes det atter ind med Haanden, denne Gang i den næste Afdeling, bringes atter ud med Foden, og saaledes fremdeles til selve Paradiset er naaet. Endelig maa den, der er kommet saa vidt, tre Gange i Træk kaste sit Brød i Paradiset og støde det ud med Foden — først da har han vundet Spillet.

Hvad glas også kan bruges til.

I en gammel lærebog i populær fysik, H. O.G. Ellinger: "Naturen og dens Kræfter" fra forlaget Frem, 1897, er der en del charmerende tegninger af glas i utraditionelle situationer. De er meget detaljeret udført, så slibning og stilkform tydeligt fremgår. Nogle typer er velkendte, mens andre ikke ses i danske glaskataloger. Tegneren er ikke nævnt, men man kan få den tanke, at samme person kan have haft opgaver med at tegne kataloger for glasværker, f.eks. Kastrup, mens det er en tegner uden sans for perspektiv, der har været mester for Aalborgs. Indbundet sammen med "Naturen og dens Kræfter" er et tegnekursus af en vis Oscar Mathiesen, men om tegningerne i de to dele af bogen er af samme hånd, er ikke til at sige.

Fig. 1 illustrerer, hvordan en ølflaske kan anvendes som stativ, der holder en jernstang, der magnetiseres, så den kan tiltrække jernfilspåner, og fig. 2 viser en karaffel, der er indrettet som elektroskop.

På fig. 3 kan man se, hvordan man selv hjemme ved spisebordet (under en bedre middag?) kan udføre H. C. Ørstedes berømte forsøg, hvorved han i 1820 opdagede elektromagnetismen. Champagneskålen er fyldt med vand tilsat salt fra saltkarret, og en strimmel zink samt en sølvgaffel, hvis skaft er omgivet af koks pakket ind i en klud, gør det til et galvanisk element. Det høje glas er kompasset, idet det indeholder rent vand, på hvis overflade flyder en magnetiseret synål på et lille stykke træ. Teskeen angiver nord-syd-retningen, og når kredsløbet sluttes, vil der gå en strøm, og nålen slår ud.

Fig. 4 og 5 viser et par Geissler-rør beregnet til at demonstrere elektriske udladninger med meget flotte farvede lysvirkninger. Fantastisk dygtigt glashåndværk!

På fig. 6 ser man, hvorledes man demonstrerede centrifugalkraften ved hjælp af et glas vand. Lad dog være med at prøve med vin. Og gå hellere udenfor.

Fig. 7: En nål kan bringes til at flyde på vand på grund af overfladespændingen.

Fig. 8: Ved hjælp af en hjemmelavet vægtstangsorden af karton og nogle mønter kan man måle vedhængskraften.

Fig. 9: Når glasset er helt fyldt med vand, så der ikke er luft under papiret, og snoren er fæstnet hertil uden noget hul, kan det hele løftes og svinges rundt.

Fig. 10: I karaflen brænder et stykke papir. Et hårdkogt og pillet æg sættes i som prop. Når ilten bruges, bevirker trykforskellen, at ægget suges ned i karaflen.

Fig. 11: I det lukkede blækhus kommer kun blækket i tuden i berøring med luften. Når pennen har været dyppet nogle gange, er blækket i tuden sunket så meget, at der trænger luft ind i karret, så nyt blæk kommer ud i tuden. Samme princip med en lukket og en åben beholder ses i det gamle glasbarometer. Ved ekstremt højtryk vil også her trænge luft ind, mens ekstremt lavtryk vil bevirke overløb. I begge tilfælde må barometret justeres.

Fig. 12: En togrenet hævert fremstillet af to strå og en hul nød.

Fig. 13: En vandfyldt karaffel benyttet som samlelinse. I denne forbindelse en advarsel: En glasbrevpresser anbragt i vindueskarmen kan virke som brændglas. Jeg har prøvet at få brændt hul i en træhylde. Det kunne være gået gruelig galt!

Fig. 14: Blomsterglas, lysestage og pen stillet op som model for en tegneøvelse. Bemærk penneholderen, som er fyldt med små kugler, så penneskaftet kan stå fast. Jeg har set en tilsvarende pennekrukke i sort glas. Hvem kender typen?

Fig.15: Efter at have præsenteret en del drikkeglas anvendt til naturvidenskabelige forsøg vil jeg nu vise , at man også kan gå den modsatte vej. Her ses slemmeglas fra Struers katalog 1910. Jeg bruger dem som champagneglas nytårsaften. Typen uden tud ser man forbavsende sjældent i handelen. Enten er de sjældne, eller også er de blevet solgt som drikkeglas.

Ser man på afbildninger af glas, har de gennem tiderne tjent forskellige formål. De tidligste danske skitser har givetvis kun været til internt brug på glasværket for at holde styr på produktionen. Senere kom de illustrerede kataloger til kunderne, først noget amatøragtige, siden meget professionelle. Fotografier vandt indpas omkring århundredskiftet men havde svært ved at konkurrere med tegningerne i tydelighed. Senere fik man kunstnere til at tegne (designe) nye glastyper, og i de senere år har samlere brugt katalogerne flittigt. Vi ved desværre for lidt om, hvem der har tegnet vore gamle kataloger.

Dette var lidt om kunsten at tegne glas, også når de er anvendt til andre formål end de sædvanlige. Til slut luftpumpeklokken: En kraftpræstation for en glasblæser at frembringe en sådan kolos. For et par hundrede år siden eksperimenterede man faktisk med, hvor meget undertryk forskellige dyrearter kunne tåle. Katten skulle være meget sejlivet. Måske stammer myten om dens 9 liv herfra!

Irene Kristensen.

Et par småbemærkninger, fundet i Henrik Bugge Mortensen: "På strejftog i Himmerland":

Jørgen Bertelsen (1851-1922), som startede kolonihavebevægelsen i Danmark var tjenestekarl på glasværket i Aalborg i en periode.

Dokkedal havde en stor eksport af sand til Sverige til glasfabrikation. Svenske skibe gik i pendulfart, og kvaliteten var fin. Det stoppede i 1912.

Mineralvandsfabrikanten Sødring.

De fleste kender den gamle mineralvandsflaske med stemplet "Sødring & Co. Kiöbenhavn", men hvem var Sødring? Jeg har læst en del om hans levnedsløb og karriere i hans hustru, skuespillerinden Julie Sødrings erindringsbog, og her er et kort uddrag.

Christopher Hansen Sødring (1822-81) var af norsk afstamning. Faderen blev på et tidspunkt svensk-norsk konsul i Aalborg, men Christopher havde sin opvækst og muntre ungdomsår i Norge. Han kom til Danmark i 44 sammen med broderen Hans. Begge skulle være gået militærvejen, men Hans blev blind, og Christopher blev lettere invalid efter et mangelfuldt behandlet benbrud. De havde i Norge mødt skuespilleren Adolph Rosenkilde, som introducerede dem i sit hjem i København. Her traf Christopher Adolphs søster Julie, der netop havde debuteret på Det Kongelige Teater. Der kom hurtigt amoriner i luften, og i 45 blev de hemmeligt forlovede.

Hendes karakteristik af ham: modtagelig, klar, forstandig, retsindig, pligtopfyldende, nøjsom.

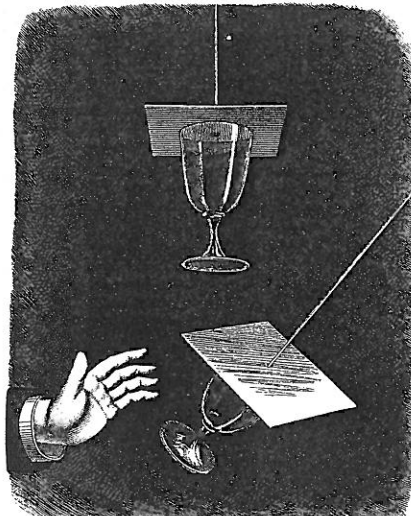
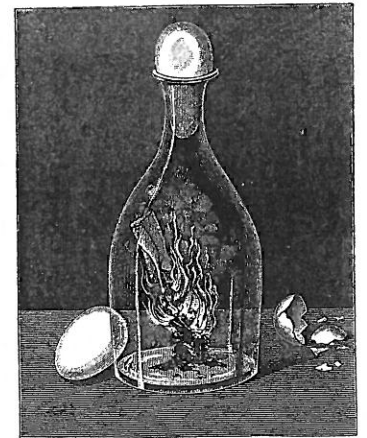
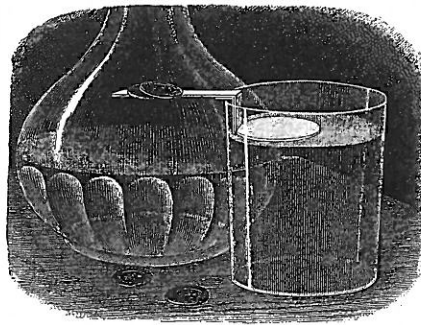
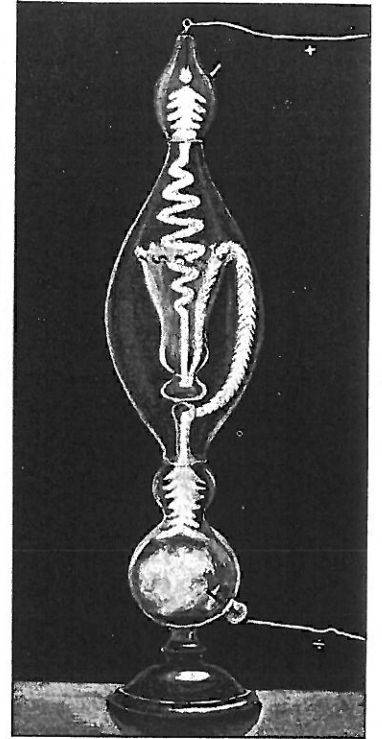
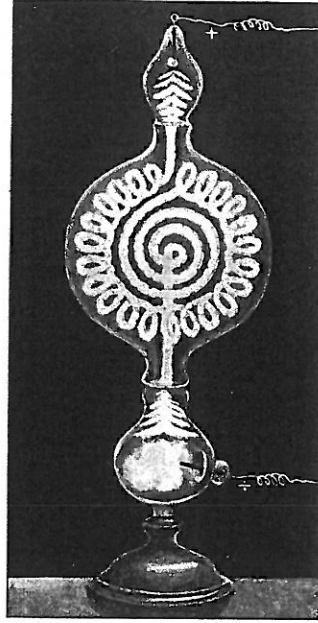
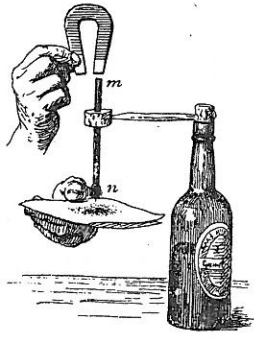
Han studerer matematik og polyteknik og er meget flittig, får sin eksamen og bliver ansat ved Rosenborg Brøndanstalt (oprettet 29, monopol 42). Arbejdet er slidsomt og lønnen dårlig. De gifter sig i 49 og flytter ind i en lille lejlighed i Nyhavn. Med supplerende indtægter fra undervisning og censur i bl.a. matematik bliver der senere råd til en større bolig på Kastelvej til den voksende børneflokk (5 hvoraf en dør tidligt). Familien slipper ellers lykkeligt igennem den store koleraepidemi i 53, måske især fordi Christopher forstod at analysere vandprøver for at sikre rent brøndvand.

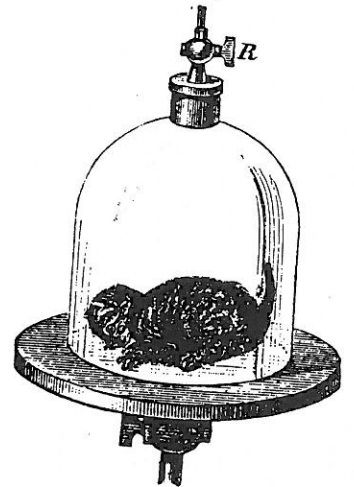
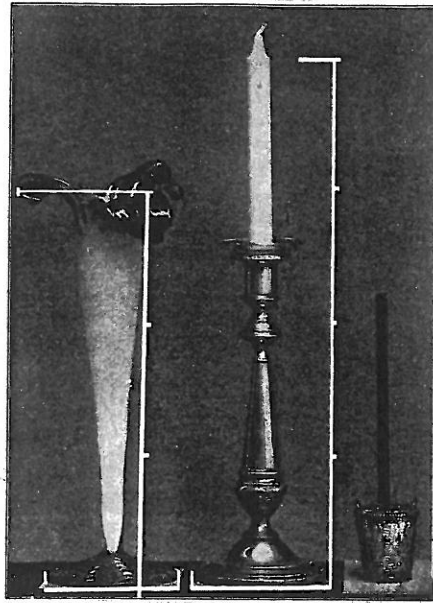
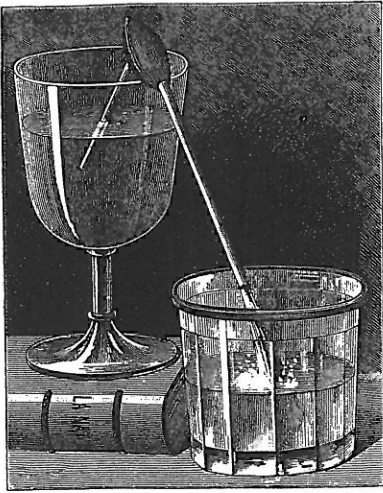
Han siger jobbet op i 56 og starter egen fabrik på Christianshavn hos bryggeriet "Rabensgave" (Langebrogade 6). Tilføjelsen "& Co." svarer til grev F. M. Knuth og dennes bo. Der følger en række lykkelige år med fremgang i karrieren for begge ægtefællerne. Der bliver efterhånden råd til stadig bedre boliger, til charabanc, lysthus, spændende udlandsrejser, kurophold og landsted på Strandvejen.

I det smukke og hyggelige hjem kom stort set alle datidens kendte indenfor litteratur, kunst, teater, politik og videnskab. Nogen flot selskabelighed var der ikke tale om. Men spændende diskussioner og muntert samvær som oftest over en kop te. En ven karakteriserer Sødring således: meddelsom, djærv, sandfærdig, frisindet, lattermild, brav og kærlig. Hans breve til børnene tegner samme sympatiske billede. Som arbejdsgiver var han meget vellidt, da han bekymrede sig meget om sine medarbejderes ve og vel. Og han kom hurtigt i kridthuset hos fru Heiberg, Julies kollega.

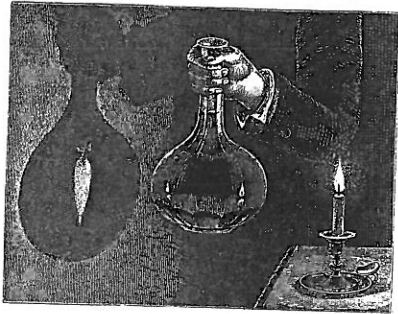
Christopher Sødring døde i 81 i en alder af 59 år. Ham ville jeg gerne have kendt.

Irene Kristensen.

Kat i luftpumpeklokke.

2162

2163-2164

Nr.		Kr.	Ø.
*2162	Slemmeglas. Høide ca. 24cm, Diameter foroven ca. 6cm, med Udløbsrør.....	1	25
*2163	Do. Indhold ca. 50cc, Spidsglas med Tud, pr. 10 Stk 3,20, pr. Stk.	0	35
*2164	Do. - - 100cc, - - - - - 4,00, -	0	45
2165	Do. - - 100cc, - - uden Tud.....	0	25

Fotografi

Privateje

fabrikant Christopher Sødring

25 år

Torsdag den 23 august 2001